

VAK **MAATSCHAPPIJLEER**

DOCENT **DRS HANS STRAVER**

LES **Breuklijnen en botsingen in de
Molukse samenlevingen**

Een eerste kennismaking

In april 2008 verscheen in het Moluks cultureel magazine Marinjo een artikel onder de titel Wij zijn geen zwarte Aziaten: Molukse jongeren identificeren zich vaker met Melanesië.

De bevolkingen van Melanesië zijn voortgekomen uit een vermenging van zeer vroege migranten uit tropische streken, met een donkere huid en kroeshaar, die Oost-Indonesië, Nieuw-Guinea en het Australisch continent omstreeks 33.000 v. Chr. bereikten, en Austronesische migranten uit subtropische gebieden in Oost-Azië, met een lichtere huidskleur en sluijk haar, die rond 3000 v. Chr. over zee migreerden. De meeste Melanesiërs spreken een Austronesische taal. De stelling dat zij geen 'zwarte Aziaten' zijn, is dus maar half waar.

Waarom zetten sommige Molukse jongeren in Nederland 'Melanesiërs' en 'Aziaten' toch tegenover elkaar? Voor een beter begrip hiervan gaan we terug in de geschiedenis van de Molukken.

SPECERIJHANDEL EN ISLAMISERING

In de loop van de vijftiende eeuw ontwikkelden de havensteden op de oostkust van Java zich tot centra van handel en islam. De schepen voeren jaarlijks naar Banda voor de nootmuskaat en naar Maluku (Ternate, Tidore en omgeving) voor de kruidnagel. Op Banda werden nieuwe nederzettingen gesticht door moslim-migranten die zich geheel op de nootmuskaathandel richtten. In Maluku ging de elite over tot de islam om de economische, sociale en culturele contacten te verstevigen.

Omstreeks 1500 begon men in de Midden-Molukken met de teelt van kruidnagels, eerst op Hoamoal (West-Seram) en vervolgens op Hitu (Noord-Ambon). Deze nieuwe productiegebieden werkten als een magneet

op migranten van buiten de Molukken. Op Hoamoal ontstonden handelsplaatsen waar de elite werd gevormd door hooggeplaatste Ternatanen. Op Hitu werd de elite eveneens gevormd door migranten.

Participatie in de specerijhandel bracht ingrijpende vernieuwingen met zich mee, onder meer op het gebied van godsdienst, omgangsvormen en rechtsregels, taal en muziek, voeding en kleding, ambacht en techniek, scheepvaart en oorlogsvoering. Tal van negorijen die hiervan wilden meeprofiteren, gingen dan ook over tot de islam. Een deel van de autochtone bevolking beschouwde de opkomst van lokale centra van handel en islam echter als bedreigend voor haar leefwijze en cultuur. Er ontstond een tweedeling tussen moslims en niet-moslims, langs scheidingslijnen die veelal bepaald werden door reeds bestaande loyaliteiten en rivaliteiten.

DE COMPAGNIE EN HET MONOPOLIE

De niet-moslims vonden in de tweede helft van de zestiende eeuw een natuurlijke bondgenoot in de Portugezen die hun goodwill in Ternate en Hitu inmiddels hadden verspeeld. Zij werden gekerstend en en zo kregen de conflicten een uitgesproken godsdienstige dimensie. De tegenstanders noemden elkaar over en weer 'Franken' en 'Moren', termen die de strijd tussen moslims en christenen in het Middeleeuwse Europa en Midden-Oosten in de herinnering riepen.

De Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) werd in de eerste jaren van de zeventiende eeuw door de moslims

verwelkomd als bondgenoot tegen de Portugezen en de Spanjaarden, hun vijanden in Europa. Bovendien had de Ternataanse sultan de VOC nodig om de toenemende macht van de vrijhaven Makassar die tussen 1600 en 1650 uitgroeide tot een geduchte rivaal, te beteugelen. De VOC steunde de consolidering en uitbreiding van de Ternataanse invloedssfeer in de Noord-Molukken en de Midden-Molukken. In ruil daarvoor kreeg de Compagnie op den duur steeds meer militaire bevoegdheden en bestuurlijke macht, steeds meer greep op de kruidnagelproductie en een vrijbrief om het monopolie op de kruidnagelhandel met alle denkbare middelen te handhaven.

Wandplaat van een muskaatnotenbedrijf op de Banda-eilanden: het sorteren van de noten. De mannen die rechts staan gebruiken die lange stokken om de peervormige vruchten uit de bomen te slaan.

(Wandplaat collectie Tropenmuseum, Amsterdam, coll.nr 5426-13)

VAK **MAATSCHAPPIJLEER**

DOCENT **DRS HANS STRAVER**

LES Breuklijnen en botsingen in de
Molukse samenlevingen

Een eerste kennismaking

Het verzet tegen het monopolie kwam vanuit Banda, Hitu en Hoamoal. De

Compagnie greep hardhandig in:

> In 1621 werd Banda nagenoeg ontvolkt.

Voor de nootmuskaatteelt werd een op slavenarbeid gebaseerd plantagesysteem opgebouwd.

> Tussen 1634 en 1646 werd de voorheen autonome dorpenfederatie Hitu onderworpen en de bevolking tot onderdaan van de VOC verklaard.

> In 1650 ontstond op Ternate en Hoamoal een opstand tegen de sultan en de VOC die vanuit Makassar werd gesteund. Na een bloedige onderdrukking werd Hoamoal in 1656 ontvolkt en tot een 'eeuwige woestenij' verklaard.

De kruidnagelproductie werd geconcentreerd op de eilanden van Ambon Lease. De gevolgen van het VOC-beleid waren ingrijpend:

> De moslims raakten hun economische en politieke autonomie kwijt.

> De VOC handhaafde een status quo waarin de breuklijnen tussen de moslims en de niet-moslims onveranderd bleven bestaan.

> De Molukken raakten gedurende lange tijd in een economisch, sociaal en cultureel isolement. In de achttiende en negentiende eeuw zonken zij weg in een diepe malaise.

OMSTREDEN POSITIE VAN AMBONESE

CHRISTENEN

In het laatste kwart van de negentiende eeuw kregen de christelijke kustbewoners nieuwe kansen op maatschappelijke stijging: zij werden ingeschakeld in het koloniaal systeem, als militairen, bestuurders en ambtenaren, onderwijzers en zendelingen. De Ambonese christenen verwierpen hierdoor een dominante positie ten opzichte van de moslims.

Hun inzet voor een Republiek Maluku Selatan (Republiek der Zuid-Molukken) in 1950 kan deels worden verklaard uit de vrees voor andere maatschappelijke verhoudingen na de soevereiniteitsoverdracht.

Die vrees werd in de postkoloniale periode na verloop van tijd bewaarheid:

> Het demografisch evenwicht tussen christenen en moslims verschoof ten gunste van de moslims, mede door emigratie van christenen en immigratie van Butonezen, Buginezen en Makassarers.

> Naarmate de moslims hoger werden opgeleid, ontstond rivaliteit en strijd tussen beide bevolkingsgroepen om maatschappelijke posities en het gebruik van schaarse bronnen.

> Door de val van het Soeharto-regiem en de daarop volgende periode van Reformasi ontstond er een machtsvacuüm, waarin de geleidelijk opgelopen maatschappelijke spanningen op de Molukken in 1999 konden leiden tot een explosie van geweld, eerst tegen moslim immigranten en vervolgens tussen Molukse christenen en moslims onderling.

De gewelddadigheden hielden, mede vanwege bemoeienis van buiten de Molukken, aan tot 2003.

HISTORISCHE OF ETNISCHE TEGENSTELLINGEN?

Vanaf het begin van de specerijenhandel lopen er breuklijnen door de samenlevingen van de Molukken. Breuklijnen tussen een deel van de samenleving dat de handel en de contacten met vreemdelingen verwelkomde en open stond voor de culturele vernieuwingen die zij brachten, en een deel dat zich door deze ontwikkelingen bedreigd voelde. Breuklijnen tussen moslims en niet-moslims, en vervolgens tussen moslims en christenen. Deze breuklijnen zijn in de koloniale periode niet uitgewist, maar juist dieper geworden.

Gelukkig zijn de meeste Molukkers, op de Molukken en in Nederland, er intussen van overtuigd dat vreedzame coëxistentie en een vorm van verzoening tussen beide partijen nodig is, en velen zetten zich daadwerkelijk in om politieke en godsdienstige tegenstellingen te overbruggen.

Des te opmerkelijker is het dat sommige Molukse jongeren in Nederland zich aangesproken voelen door een onderscheid tussen 'Melanesiërs' en 'Aziaten' waarmee de historische politieke of godsdienstige verschillen het karakter van onoverbrugbare etnische tegenstellingen krijgen aangemeten. Hopelijk leiden de debatten hierover tot bewustwording van de gevaren van deze beeldvorming.

BIOGRAFIE

drs Hans Straver

Hans Straver (1947) studeerde Algemene Literatuurwetenschap. Als docent van Pedagogische Academie 'De Eekhorst' te Assen, raakte hij in de jaren tachtig betrokken bij de Drentse projecten 'bicultureel onderwijs' en de opleiding van leraren Molukse Taal en Cultuur. Vanaf 1988 is hij als wetenschappelijk medewerker en redacteur verbonden aan het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers. Hij werkte onder meer mee aan onderwijskundige publicaties en aan uitgaven op het gebied van Molukse orale cultuur, literatuur, geschiedenis en ontwikkelingseducatie.

LEESLIJST

- > Boelens, G., Chr. van Fraassen & H. Straver, *Natuur en samenleving van de Molukken* (Utrecht 2001).
- > Knaap, G.J., *Kruidnagelen en Christenen; De Verenigde Oost-Indische Compagnie en de bevolking van Ambon 1656-1696* (Dordrecht/Providence 1987).
- > Lingsma, T., *Het verdriet van Ambon; Een geschiedenis van de Molukken* (Amsterdam 2008).
- > Smeets, H. & F. Steijlen, *In Nederland gebleven; De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam/ Utrecht 2006).
- > Straver, H. (samenst.), *Wonder en Geweld; De Molukken in de verbeelding van vertellers en schrijvers*, 2 dln (Utrecht 2007).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School 2008

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. De oudste Indische culturele stichting van Nederland organiseerde daarom in 2008 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival van de 50e Pasar Malam Besar, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden.

Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

De samenvattingen van de lessen zijn via de website van Stichting Tong Tong te lezen; de uitgebreide tekst kunt u downloaden. In leeslijsten worden boeken genoemd die u kunnen helpen nog meer informatie te vinden over de besproken onderwerpen.

Stichting Tong Tong werd bij dit project terzijde gestaan door een adviescommissie bestaande uit dr Tom van der Geugten (vakdidacticus, Fontys Hogescholen, Tilburg), prof. dr Bert Paasman (voormalig hoogleraar Koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam), en prof. dr Wim Willems (hoogleraar Sociale Geschiedenis, Universiteit Leiden).

De Indische School is in 2008 mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting Het Gebaar.

Stichting Tong Tong / Pasar Malam Besar BV
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

